

I visse tilfælde er kompetencen til at bevilge fri proces henlagt til den ret, som behandler retssagen. Det gælder, når der alene skal tages stilling til, om ansøgeren opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, idet den pågældende uden videre anses at have rimelig grund til at føre proces, nemlig i de sager om klagenævnsafgørelser mv., som er omtalt i pkt. 4.1.2 ovenfor. Det gælder endvidere i de tilfælde, hvor ansøgeren automatisk har fri proces (dvs. der stilles end ikke krav om (fortsat) opfyldelse af de økonomiske betingelser for fri proces), nemlig ved appel iværksat af modparten, jf. pkt. 4.1.4 ovenfor.

Endelig er der i en række tilfælde hjemmel til, at retten beskikker en advokat for en part, således at advokatens vederlag og udlæg betales af statskassen, jf. herom pkt. 4.1.8 nedenfor. En sådan advokatbeskikkelse betyder formelt ikke, at parten har fået bevilget fri proces, men reglerne om fri proces finder i et vist omfang tilsvarende anvendelse.

4.1.8. De ovenfor beskrevne regler om meddelelse af fri proces gælder også i indispositive sager, dvs. sager om ægteskab og forældremyndighed, faderskab, værgemål mv. Ved siden heraf er der imidlertid i en række tilfælde hjemmel til, at retten beskikker en advokat for en part, således at advokatens vederlag og udlæg betales af statskassen.

I sager om ægteskab og forældremyndighed (bortset fra sager om ændring eller anfægtelse af vilkår eller af aftaler om fordeling af formuen) kan retten beskikke en advokat for sagsøgte, hvis denne opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, og retten finder, at den pågældende har behov for advokatbistand, jf. retsplejelovens § 449, stk. 1.

I sager om faderskab kan retten beskikke en advokat for en part, hvis den pågældende har behov for det, jf. retsplejelovens § 456 g.

I sager om værgemål skal retten beskikke en advokat for den, der begæres sat under værgemål eller er under værgemål, hvis den pågældende ikke møder ved advokat, jf. retsplejelovens § 460. Retten kan beskikke en advokat for andre parter, hvis de har behov for det.

I sager om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse skal retten beskikke en advokat for den frihedsberøvede, hvis denne ikke selv har antaget en advokat, jf. retsplejelovens § 470, stk. 2. Retten kan beskikke en advokat for andre parter, hvis der skønnes at være fornøden anledning til det.

I sager om prøvelse af adoption uden samtykke skal retten beskikke en advokat for klageren, hvis denne ikke selv har antaget en advokat, jf. retsplejelovens § 475 c, stk. 2.

Ved advokatbeskikkelse efter de nævnte regler gælder i forhold til advokaten de samme regler om salær og godtgørelse for udlæg som ved bevilling af fri proces. Derimod er det ikke ganske afklaret, i hvilket omfang reglerne om fri proces i øvrigt kan anvendes. Det antages dog, at retsplejelovens § 335 finder tilsvarende anvendelse, jf. om denne bestemmelse pkt. 4.1.4 ovenfor.

4.2. Retsplejerådets overvejelser

4.2.1. Retsplejerådet anfører, at formålet med fri proces er at opnå en højere grad af reel lighed i de muligheder, som personer med forskellige økonomiske forhold har for at føre retssag. Derimod bør personer med mindre gode økonomiske forhold ikke i kraft af fri proces få bedre mulighed for at føre retssag end personer med gode økonomiske forhold.

Retsplejerådet anfører endvidere, at en for høj grad af samfundsmæssig omfordeling udgør en belastning af de offentlige udgifter og kan blive opfattet som urimeligt af dem, der ikke har mulighed for at få fri proces. Hertil kommer, at fri proces ikke bør fremme retssager, der ikke er rimelig anledning til at føre. Sådanne retssager er først og fremmest en belastning for modparten, men også for domstolene, hvilket dels belaster de offentlige udgifter, dels og navnlig kommer parterne i retssager, der er rimelig anledning til at føre, til skade, eftersom domstolenes kapacitet ikke er ubegrænset.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør dækningen efter reglerne om fri proces derfor ikke nødvendigvis strækkes så langt, som der finanspolitisk ville kunne opnås midler til. En for vid adgang til fri proces har nogle klare skadevirkninger for andre borgere, og det er derfor en (vanskelig) afvejning at fastsætte rimelige regler om fri proces. Ved udformningen af regler om fri proces indgår en række elementer, som tilsammen er udtryk for omfanget af adgangen til fri proces. Retsplejerådets overvejelser og forslag er udtryk for en samlet løsning, hvor man efter rådets opfattelse ikke kan justere på et delelement i rådets forslag uden samtidig at overveje, hvilke konsekvenser det eventuelt har for andre delelementer.

I Retsplejerådets overvejelser indgår også, at reglerne så vidt muligt bør være let forståelige, og at administrationen af reglerne bør være enkel og gnidningsløs. Retsplejerådet understreger, at administrationen af reglerne ikke kun afhænger af kompetenceregler og sagsbehandlingsregler, men at de materielle regler også har betydning i den forbindelse.

Fri proces-ordningen bør i øvrigt efter Retsplejerådets opfattelse ikke vurderes isoleret fra andre for-